

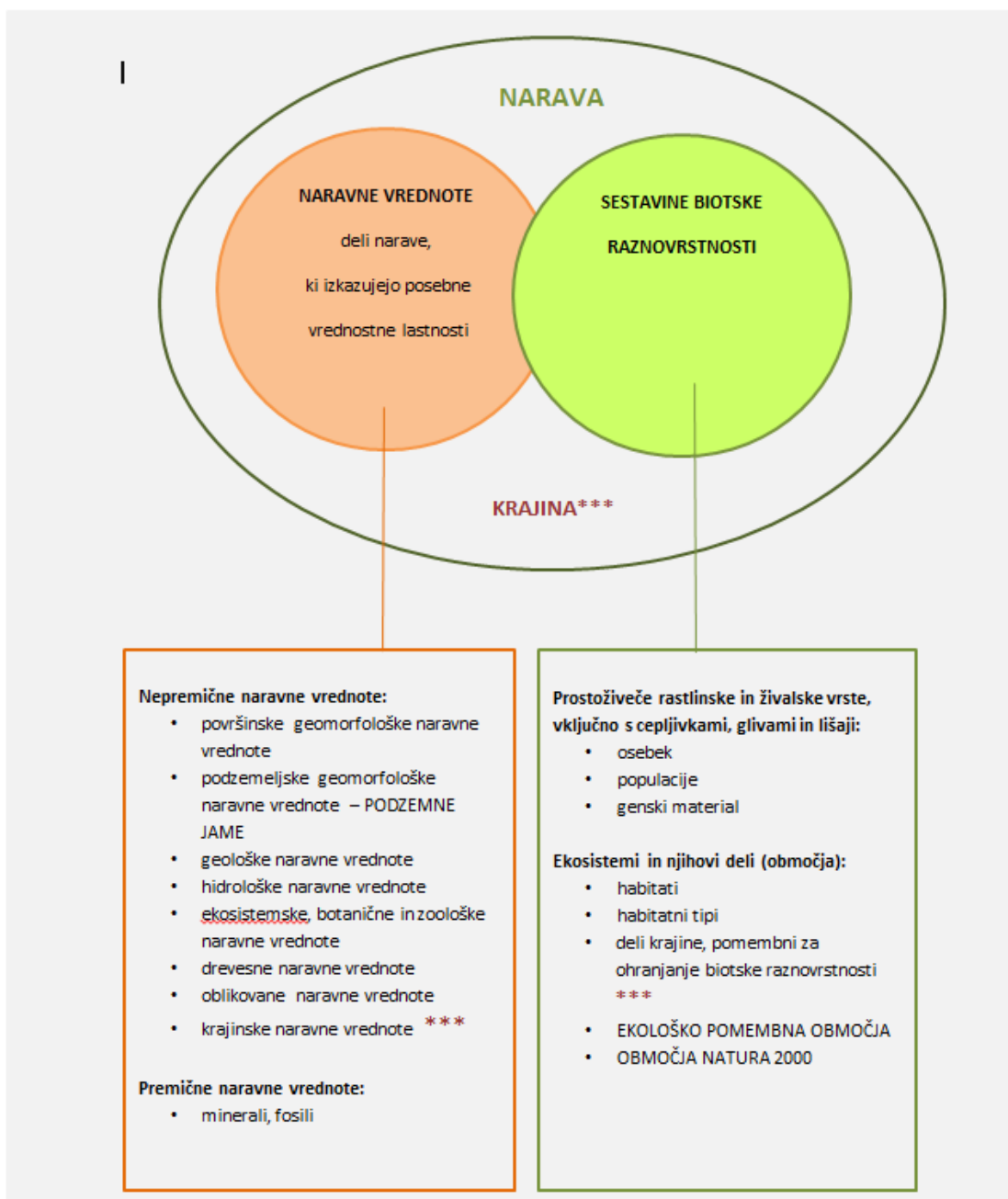
Ohranjanja biotske raznovrstnosti kot del sistema varstva narave v Sloveniji

Prepoznavne značilnosti Slovenije so: ohranjena narava, velika biotska raznovrstnost in krajinska pestrost. Mnogoteri habitatni tipi so pogojeni z raznoliko geološko zgradbo, razgibanostjo površja in stoletnim vzdrževanjem kulturnih krajin. Na ozemlju Slovenije je prisotnih okoli 24 tisoč rastlinskih in živalskih vrst, ocene vseh potencialnih vrst pa se gibljejo med 45 in 120 tisoč. Poleg tega je v Sloveniji okoli 800 živalskih in 66 rastlinskih endemičnih vrst.

Od razglasitve samostojne države leta 1991, je bil s skromno zakonsko dediščino bivše SFRJ ter neznatnimi človeškimi in finančnimi viri vzpostavljen razvejan in dobro delujoč sistem varstva narave. Sistem temelji na ustavnem določilu, da je pri pridobivanju in uživanju lastnine treba upoštevati poleg gospodarske in socialne tudi njeno ekološko funkcijo. Sistem vključuje tudi vse mednarodne sporazume na področju ohranjanja biotske raznovrstnosti katerih pogodbenica je Slovenija v tem obdobju postala.

Leta 1999 smo z Zakonom o ohranjanju narave prebivalci Slovenije dobili podlago za celovito ohranjanje biotske raznovrstnosti in varstva naravnih vrednot kot naše dediščine (shema 1). V Sloveniji je danes okoli 14% ozemlja v zavarovanih območjih, 37% pa je varovanega v okviru Nature 2000, status naravne vrednote pa je podeljen več kot 5000 vrednim delom narave in tudi več kot 10.000 podzemnim jamam. Za njihovo varstvo je bil v letu 2004 sprejet poseben Zakon o varstvu podzemnih jam.

Shema 1: predmeti varstva narave v Sloveniji

Republika Slovenija se je že leta 1995 aktivno vključila v t. im. Sofijsko pobudo za ohranjanje biotske raznovrstnosti v deželah Srednje in vzhodne Evrope, leta 1996 pa je ratificirala Konvencijo o biološki raznovrstnosti. Izvajanje konvencije v Sloveniji je bilo sprva tesno povezano z uresničevanjem Evropske strategije biotske in krajinske raznovrstnosti (PEBLDS), po vstopu v Evropsko unijo pa z izvajanjem strategije EU za biotsko raznovrstnost. Temeljna programska dokumenta ohranjanja biotske raznovrstnosti v Republiki Sloveniji sta bila v preteklem obdobju nacionalni program varstva okolja ter strategija ohranjanja biotske raznovrstnosti. Trenutno je v nastajanju nov nacionalni program varstva okolja, ki bo, med drugim, naslovil vse relevantne globalne cilje ohranjanja biotske raznovrstnosti (Aichijski cilji¹) ter cilje Agende 2030².

Pri pregledu izvajanja konvencije, je potrebno izpostaviti tudi oba njena protokola. Kartagenski protokol o biološki varnosti identificira biološko varnost kot pomembno komponento pri ohranjanju biološke raznovrstnosti in pokriva predvsem čezmejna gibanja živih gensko spremenjenih organizmov. Cilj sistema biološke varnosti je zagotoviti visoko raven varovanja zdravja ljudi in okolja pred možnimi škodljivimi vplivi produktov moderne biotehnologije. Sistem vzpostavlja mednarodne postopke, ki so v takih primerih obvezni za države pogodbenice. Slovenija je Kartagenski protokol ratificirala leta 2002 in je od takrat vzpostavila trden sistem biološke varnosti s potrebno infrastrukturo in postopki odločanja³. Nagojski protokol o dostopu do genskih virov ter poštenu in pravični delitvi koristi, ki izhajajo iz njihove uporabe je Republika Slovenija podpisala 20. septembra 2011, ni pa ga še ratificirala. Slovenija Nagojski protokol izvaja skozi zakonodajo EU, ki ureja obveznosti uporabnikov genskih virov. V letu 2015 je bila ustanovljena posebna medresorska skupina za izvajanje protokola v Sloveniji, leta 2017 pa je Slovenija sprejela nacionalni predpis, ki podrobneje ureja naloge pristojnih organov, organe pristojne za nadzor, spremljanje izpolnjevanja obveznosti uporabnikov, posredovanje informacij ter kazenske določbe⁴.

Izvajanje konvencije v Sloveniji je bilo do sedaj osredotočeno predvsem na uresničevanje njenih prvih dveh ciljev: ohranitev biotske raznovrstnosti ter trajnostna raba njenih sestavin, skozi sodelovanje na vseh ravneh. Ohranjanje biotske raznovrstnosti v prihodnje pred nas postavlja nove izzive, kot so: regulacija dostopa do genskih virov in uresničevanje delitve koristi od njihove uporabe, prilagajanje podnebnim spremembam ter boj proti invazivnim tujerodnim vrstam.

Ob pregledu doseženega v preteklih 25. letih se je pokazala dolgoročna usmeritev družbe v ohranjanje biotske raznovrstnosti, kar se, med drugim, kaže tudi v nekajkratnem povečanju obsega finančnih sredstev in števila zaposlenih v javnih službah varstva narave. Pomembno je poudariti, da je Slovenija kot država z dvema milijonoma prebivalcev in zelo omejenimi viri zgradila trajen in delujoč sistem varstva narave od centralne zakonodajne ravni in odločanja v postopkih na državni in

¹ <https://www.cbd.int/sp/targets/>

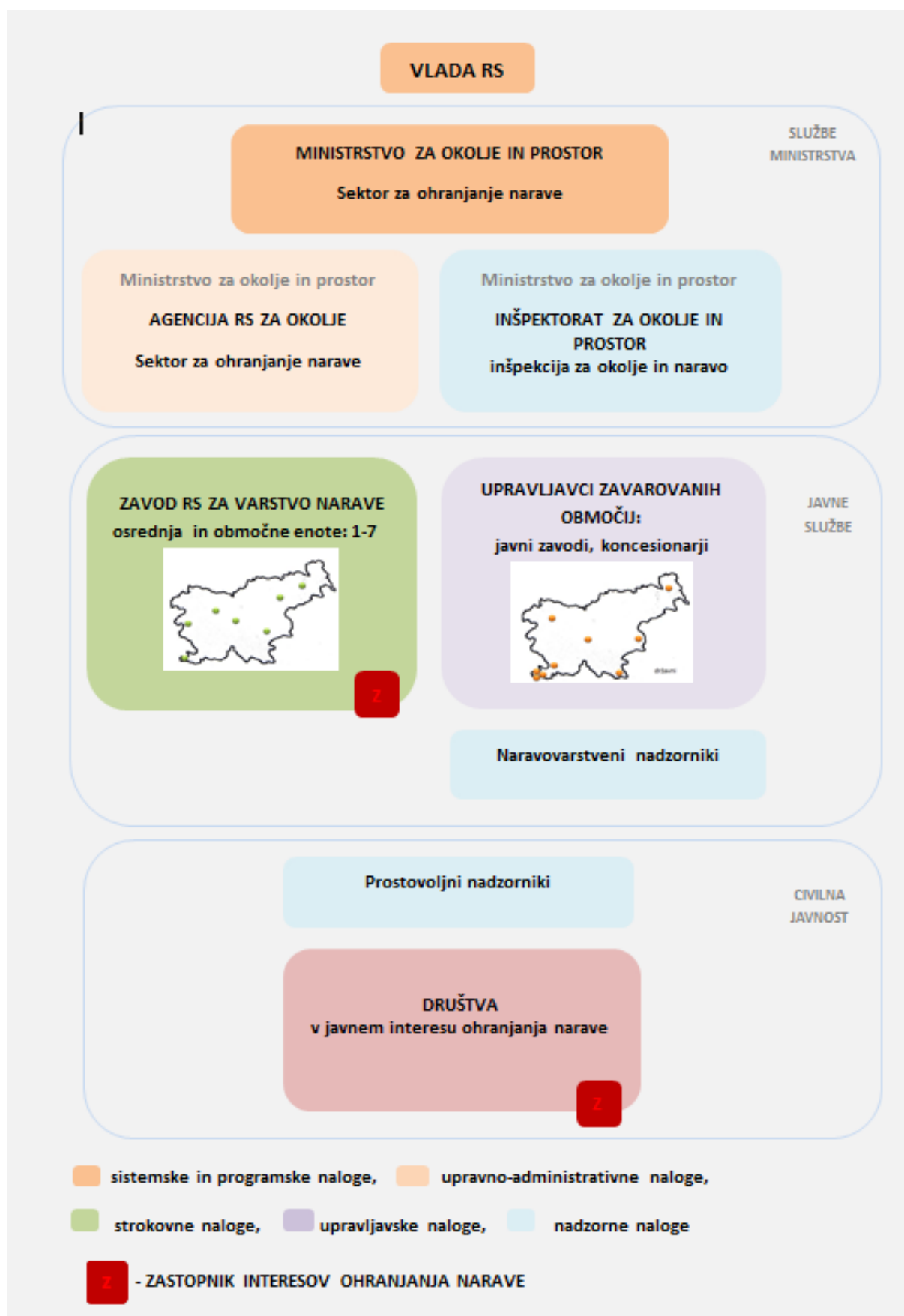
² http://www.mop.gov.si/si/priprava_nacionalnega_programa_varstva_okolja_2030/

³ http://www.mop.gov.si/si/delovna_podrocja/biotehnologija/

⁴ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED7237>

lokalnih ravneh ob podpori javnih strokovnih služb in nevladnih organizacij ter posameznikov, ki delujejo v javnem interesu. Velikega pomena je organiziranost javne strokovne službe po območnih enotah, saj ta omogoča boljše poznavanje stanja v naravi in hitrejšo odzivnost v primeru ogrožanja. V tem prispevku je predstavljen sistem ohranjanja biotske raznovrstnosti kot del širšega sistema varstva narave v Sloveniji.

Shema 2: organiziranost varstva narave v Sloveniji

Zakonski okvir ohranjanja biotske raznovrstnosti

Varstvo biotske raznovrstnosti v Sloveniji se nanaša na vse neločljivo povezane sestavine živega in neživega sveta. Način varstva je za posamezne sestavine specifičen, v primeru varstva osebkov, populacij in genskega materiala je poudarek na neposrednem varstvu vrst, v primeru varstva življenjskega prostora in ekosistemov pa na posebnem varstvu preko varstva prostora oz. območij.

Varstvo prosto živečih rastlinskih in živalskih vrst

Za vse prosto živeče rastlinske in živalske vrste, vključno z živalskimi vrstami, ki so predmet lova in ribolova je določeno **splošno varstvo**. Posebna skrb je namenjena ogroženim in mednarodno varovanim prosto živečim vrstam, za katere je določeno še **posebno varstvo**. Cilj varstva rastlinskih in živalskih vrst je njihova ohranitev v ugodnem stanju ali doseganje takega stanja, če so ogrožene. Splošno varstvo rastlinskih in živalskih vrst se nanaša na vse prosto živeče vrste. Splošno varstvo temelji na naslednjih načelih:

- Nobene rastlinske ali živalske vrste ni dovoljeno iztrebiti ali je zavestno ogroziti, ali brez opravičljivega razloga ubijati, poškodovati, odvzemati iz narave ali vznemirjati. Prav tako ni dovoljeno uničiti ali poškodovati njihovih habitatov brez opravičljivega razloga. **Splošno** varstvo se zagotavlja s predpisanimi načini trajnostnega gospodarjenja, posegi v naravo, prepovedmi povezanimi z naseljevanjem in zadrževanjem v ujetništvu ureditvijo trgovine ter komercialnih ravnanj z osebki in sistemom dovoljevanja, ravnanji v primerih odvzema osebkov, nadzora⁵.
- Poleg splošnega varstva velja za ogrožene in mednarodno varovane vrste **posebno** varstvo, ki nalaga dodatne pravne norme in ukrepe z namenom, da se njihovo stanje ohranja, izboljša ali vsaj ne poslabša. Ogrožene vrste so tiste za katere je razvidno, da se njihova številčnost ali območje razširjenosti zmanjšuje. Te vrste so na osnovi poenotenih metod določanja ogroženosti uvrščene na rdeče sezname ogroženih vrst, ki so podlaga za zavarovanje (Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam)⁶. Mednarodno varovane vrste so določene z mednarodnimi pogodbami ter sporazumi, ki jih je sprejela Republika Slovenija ter s predpisi Evropske unije. Njihovo varstvo se zagotavlja, med drugim, z zakonskim zavarovanjem, s smernicami za ohranitev ugodnega stanja populacij in njihovih habitatov ter z izvajanjem ukrepov za izboljšanje stanja, opredeljevanjem ekološko pomembnih območij, spremljanjem stanja populacij in habitatov, posebnim varstvom v zvezi s trgovino, varstvenimi režimi ter prepovedmi ali omejitvami dejavnosti, posegov in ravnanj.

⁵ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED7237>

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED3192>

⁶ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ODRE1883>

Varstvo ekosistemov

V Sloveniji se varstvo ekosistemov neposredno uresničuje preko varstva habitatnih tipov kot biotopsko ali biotsko značilnih in prostorsko zaključenih manjših enot ekosistemov. Vsi habitatni tipi Slovenije so hierarhično zbrani v »katalogu habitatnih tipov«. Prostorska opredelitev habitatnih tipov se izvede z njihovim kartiranjem. V Sloveniji se prednostno ohranjajo mednarodno varovani habitatni tipi ter tisti, ki so na ozemlju Slovenije redki, ranljivi, imajo majhno območje ali predstavljajo značilen habitatni tip za določeno biogeografsko regijo. Habitatni tipi, ki se na območju Slovenije prednostno ohranjajo v ugodnem stanju so določeni z uredbo vlade⁷.

Ena od bistvenih nalog varstva biotske raznovrstnosti v Sloveniji je opredeljevanje ekološko pomembnih območij t.j. območij, ki so prepoznana kot biotsko najvrednejša. Ohranjanje biotske raznovrstnosti na obsežnih površinah se tako zagotavlja z blagim varstvenim režimom v obliki usmeritev za načrtovanje rabe prostora ter spodbud. Ekološko pomembna območja se določijo s predpisom vlade⁸, njihovo varstvo pa se zagotavlja z usmeritvami za ravnanja in posege, spremljanjem stanja ter z izvajanjem ukrepov varstva. S članstvom v Evropski uniji je Slovenija določila posebna varstvena območja (območja Natura 2000⁹). To so ekološko pomembna območja, ki so na ozemlju EU pomembna za ohranitev ali doseganje ugodnega stanja ptic ter drugih živalskih in rastlinskih vrst, njihovih habitatov in habitatnih tipov. Z uredbo vlade je bilo nazadnje leta 2016 določeno skupaj 355 območij z varstvenim statusom na podlagi skupnih predpisov EU. Površina, ki jo zavzemajo ta območja znaša 37% ozemlja Slovenije. Varstvo območij Natura 2000 se zagotavlja z varstvenimi usmeritvami za načrtovanje in izvajanje posegov, izvajanjem presoje sprejemljivosti načrtov, prostorskih aktov in posegov v naravo, pripravo in izvajanjem programov upravljanja, spremljanjem stanja ter z ukrepi varstva¹⁰.

Naslednji pomemben mehanizem, ki smo ga vpeljali v Sloveniji je sistem ukrepov varstva narave. To so aktivnosti, ki jih država in lokalne skupnosti izvajajo za izpolnjevanje namena in doseganja ciljev varstva narave. Ti ukrepi so številni ter raznoliki in se ločijo na pravne ukrepe ter fizične pri katerih gre največkrat za fizično zaščito.

Pravni ukrepi so:

- Neposredni:
 - Pogodbeno varstvo in skrbništvo
 - Začasno zavarovanje
 - Zavarovanje
 - Obnovitev
 - Označitev v naravi

⁷ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=NEZN154>

⁸ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED629>

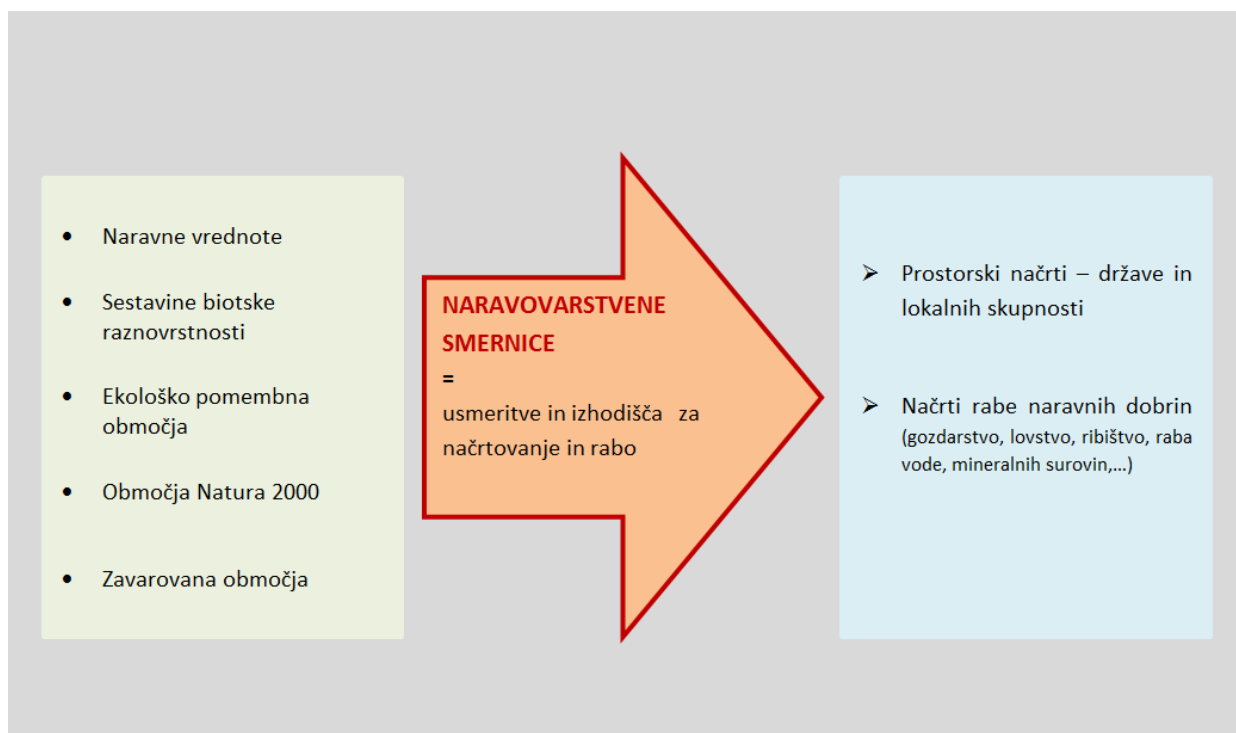
⁹ <http://www.natura2000.si/o-naturi-2000/natura-2000-v-sloveniji/>

¹⁰ <http://www.natura2000.si/o-naturi-2000/natura-2000-v-sloveniji/program-upravljanja/>

- Omejitev ravnanj, ki ogrožajo zavarovane vrste
- Omejitev ogledovanja in obiskovanja
- Obveznost ugotovitve pristojnosti območij z varnostnim statusom
- Posredni:
 - Naravovarstvene smernice
 - Presoja sprejemljivosti vplivov načrtov
 - Presoja sprejemljivosti vplivov posegov na naravo
 - Prevlada druge javne koristi
 - Naravovarstveno soglasje
 - Dovoljenje za poseg v naravo
 - Izravnalni in omilitveni ukrep
 - Odprava škodljivih posledic
- Izvedbeni ukrepi
 - Predkupna pravica
 - Vpis varstvenega statusa v zemljiško knjigo
 - Omejitev pravnega prometa z državno lastnino
 - Soglasje v prometu nepremičnin na zavarovanih območjih
 - Razlastitev

Izmed navedenih ukrepov, je eden od pomembnejših obveznost upoštevanja in vključevanja vsebin varstva narave v vse prostorske načrte in načrte rabe naravnih dobrin prek t. im. naravovarstvenih smernic.

Shema 3: naravovarstvene smernice

Kot posebno pomembno za ohranjanje biotske raznovrstnosti želimo med neposrednimi ukrepi varstva na tem mestu izpostaviti zavarovanje. Ukrepi zavarovanja se vzpostavi z **aktom o zavarovanju** kot rezultat politične odločitve o tem, da je ohranitev dela narave v javnem interesu in temelji na veliki naravovarstveni vrednosti ali/in ogroženosti. Zavaruje se lahko območja, rastlinske in živalske vrste ter njihove izjemne osebnosti in populacije. V Sloveniji ločimo zavarovana območja na **ožja** (naravni spomenik, strogi naravni rezervat in naravni rezervat) ter **širša** (narodni park, regijski park, krajinski park). Ustanovitelj zavarovanega območja na državni ravni je državni zbor ali vlada Republike Slovenije, na lokalni ravni pa pristojni organi lokalnih skupnosti. Zavarovano območje lahko ustanovi tudi več lokalnih skupnosti skupaj ali vlada skupaj z lokalno skupnostjo.

Z vidika ohranjanja zelo pomembnega dela naše biotske raznovrstnosti - velikih zveri, želimo kot primer dobre prakse izpostaviti dobro delujoč odškodninski sistem, ki je bil postopoma vzpostavljen v Sloveniji v preteklih 25. letih. Pri tem gre za uresničevanje odgovornosti države za škodo, ki jo povzročijo živali zavarovanih vrst. Sistem naslavlja zelo kompleksno problematiko, saj varstveni režim omejuje ravnanja v zvezi z živalmi zavarovanih vrst zaradi njihove ogroženosti, država pa je odgovorna za škodo, ki jo povzročijo te živali, vendar nalaga lastniku da poskrbi za zaščitne ukrepe da ne pride do škode (odvračanje, zaščitne ograje, nadzorovana paša ipd.). Takšno ureditev razumemo tudi kot prispevek k uresničevanju načel trajnostnega razvoja, saj predpisuje odgovoren odnos vsakega posameznika do ohranitve narave.

Shema 4. odškodninski sistem

